

ΤΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ

ΗΕΡΟΥΑΛΤΑΙΣ, ΜΟΥΣΙΚΟΙΣ

ΚΑΙ

ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΟΓΙΩΤΑΤΟΙΣ ΕΝ ΤΕΝΕΣ

ΠΡΟΦΡΟΝΩΣ

Γεράσιμος Καλαϊδής

ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

ΤΙΟΝΗΣΑΣ

Παννυ

Καλεφαΐη

διεύ

το αντίγραφο της

παπιών

της Γιουνι-

βυρρ

1668

8/2/98

ρού

από

ΤΩ ΠΑΝΤΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙ ΘΕΩ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΣ ΧΡΗ ΤΟΥΣ ΥΠΝΟΥΣ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙΧ

ΑΓΑΘΑΙ ΓΕΛΟΣ ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐμβοιθοῦς μελέτης καὶ βαθείας παραπονήσεως
ἐπὶ τῶν ἥχων τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς
Μουσικῆς.

Εἰς τὰ διάφορα περὶ Μουσικῆς χειρόγραφα ἀναφέρεται ὅτι
ἔκαστος ἥχος ἐμβαίνει (ἐκτελεῖται) καὶ εἰς τὰ τρία γένη
ώστε σὶ ἀρχαῖοι ἔλεγον: ἥχος Δώριος διατονικός, ἥχος Δώριος
χρωματικός καὶ ἥχος Λώριος ἐναρμόνιος καὶ σὶ λοιποὶ ὠσαύ-
τως. "Οὐεν καὶ ἡμεῖς δύναμεθα νὰ λέγωμεν: ἥχος Πρῶτος
διατονικός, ἥχος Πρῶτος χρωματικός καὶ ἥχος Πρῶτος ἐναρ-
μόνιος καὶ σὶ λοιποὶ ὠσαύτως.

Καὶ δὴ ἡς ἔξετάσωμεν ὁ Πρῶτος ἥχος πῶς ἐκτελεῖται καὶ
ποίαν ἔχει βάσιν. Κυρίως ὁ Πρῶτος ἥχος ἔχει βάσιν τὸν Πα.
καὶ μόνον τὸν Πα ἐπρεπε νὰ ἔχῃ ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ βάσις τοῦ πλα-
γίου Πρώτου εὔρισκεται εἰς τὸν κάτω Δι, οἱ δὲ ἡμέτεροι Μου-
σικοὶ δάσκαλοι δὲν ἔθελησαν νὰ τηρήσωσιν ἄλλην βάσιν βάσιν βαρυ-
τέραν τοῦ Ζω διατονικοῦ πρὸς τιμὴν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαϊ-
τρόπου λύρας ἐν τῇ βαρύτατος πάντων τῶν φθόργων ἦτο ὁ δια-
τονικὸς Ζω, διὰ τοῦτο μετέθρικαν τὸν κάτω Δι εἰς τὸν Πα, ὁ δὲ
Πα κατ' ἀνάγκην μετετέθη εἰς τὸν Κε καὶ ὁ Ζω ἐναρμόνιος εἰς
τὸν Γα. Κατὰ ταῦτα ὁ Κε εἶναι βάσις τοῦ Πρώτου ἥχου κατὰ
μετάθεσιν· ὁ Πα εἶναι βάσις τοῦ Πλαγίου Πρώτου κατὰ μετά-
θεσιν καὶ ὁ Γα εἶναι βάσις τοῦ ἐναρμονίου Βαρέος κατὰ μετά-
θεσιν. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Μουσικῇ αἱ μετα-
θέσεις τῶν βάσεων τῶν ἥχων καὶ τὰ δάνεια τῇ μᾶλισται αἱ ἀντι-
καταστάσεις ἀλληλεγγράψεις διαφέρουν ἥχων διαδραματίζουσι
σπουδαῖον πρόσωπον.

"Ωτε δέ ταν φάλλωμεν μέλος τι ἔχοντες βάσιν τὸν Κε
φάλλομεν ἥχον Πρῶτον καὶ ἐάν μὲν κατὰ τὸ Διατονικὸν γένος,
φάλλομεν ἥχον Πρῶτον διατονικόν ἐάν δὲ κατὰ τὸ Χρωματι-
κόν, φάλλομεν ἥχον Πρῶτον χρωματικόν ἐάν δὲ κατὰ τὸ

έναρμόνιον, ψάλλομεν ἥχον Πρῶτου ἐναρμόνιον. Κατὰ ταῦτα τὸ «Τὸν συνάναρχον λόγον», τὸ «Ἴππον καὶ ἀναβάτην» καὶ ὅλα τὰ διατονικοῦ γένους ἔχοντά βασιν τὸν Κε. ἀνήκουσιν εἰς ἥχον Πρῶτου Διατονικόν. Τὸ «Τὸν Τάρον Σου Σωτῆρ», τὸ «Χορὸς Ἀγγελικὸς» ως Κάθισμα (χρωματικῶς) ἀνήκουσιν εἰς ἥχον Πρῶτου χρωματικόν. Εἰς ἥχον Πρῶτου ἐναρμόνιον ἀνήκουσιν αἱ μελωδίαι γραμμαὶ αἱ ἔχουσαι βάσιν τὸν Κε καὶ ἐκτελούμεναι ἐναρμονίως· οἷον τὸ Ἀραβοταυρκίστι λεγόμενον Χισάρ.

Καὶ ἡδη περὶ τοῦ Δευτέρου ἥχου.

Ο Δεύτερος ἥχος ἔχει βάσιν τὸν Βου, καὶ μόνον τὸν Βου πρέπει νὰ ἔχῃ. Ωστε ὁ Λέγετος κυρίως εἶναι Δεύτερος ἥχος Διατονικός· ὁ δὲ χρωματικὸς Δεύτερος εὑρίσκεται εἰς τὰ Εἰρηνολογικὰ τοῦ Πλαγίου Δευτέρου· οἷον τὸ «Ως ἐν ἡπείρῳ πεζεύσας» κτλ. Ὡστε ὅταν ἔχωμεν Δεύτερον ἥχον οὐδὲν ψάλλομεν εἰς Δεύτερον ἥχον· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀργὰ ὅτι· τὰ Στιχηραρικὰ καὶ Παπαδικὰ ἀνήκουσιν εἰς Τέταρτον χρωματικόν, τὰ δὲ σύντομα ὅτι· τὰ Εἰρηνολογικὰ εἰς τὸν Πλάγιον τοῦ Δευτέρου. Τὰ δὲ τοῦ Δευτέρου ἥχου διενεμήθησαν τὰ μὲν τοῦ Διατονικοῦ γένους εἰς τὸν Τέταρτον (Λέγετος), τὰ δὲ τοῦ Χρωματικοῦ εἰς τὸν Πλάγιον τοῦ Δευτέρου «Ως ἐν ἡπείρῳ πεζεύσας»· ἀργὰ μαθήματα εἰς τὸν Δεύτερον ἥχον δὲν ἔχομεν ἐν χρήσει. ἐκτὸς Πολυελέων τινῶν, Διξιλογιῶν. Αξιόν ἔστι, Λειτουργικῶν κτλ. ἀνηκόντων πάντων εἰς τὸν Τέταρτον καθὸ εἰς Λέγετον.

Περὶ τοῦ Τρίτου ἥχου.

Πρὸς τὴν ἑμίλικσωμεν περὶ τοῦ Τρίτου ἥχου πρέπει νὰ εἴπωμέν τινα περὶ Διατονικοῦ· περὶ Χρωματικοῦ καὶ περὶ Ἐναρμογίου Γένους. Καὶ πρῶτον, τὸ Διατονικὸν Γένος διατὶ λέγεται οὕτω. Σημειώτεον ὅτι γένος εἰς τὴν Μουσικὴν εἶναι ποιὰ διαίρεσις τετραχόρδου. Ἐπιστριτέον ὅτι τὴν φυσικωτέρα κλίμαξ ἐν τῷ λάρυγγι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὴν κλίμαξ τοῦ Πλαγίου Τετάρτου (Διατονικοῦ). Λοιπὸν ὅταν ψάλλω τὴν φυσικὴν κλίμακα διέρχομαι διὰ τόνων φυσικῶν τὸ «διὰ τόνων» μεταπλάστεται εἰς «διάτονον» ὅπερ λέγεται καὶ διατονικόν· ὥστε ἐνταῦθα ἔχο-

μεν Γένος Διατονικὸν φυσικόν καὶ κατὰ παράλειψιν τὴς λέξεως φυσικὸν μένει γένος Διατονικόν.

Ἐπειδὴ ὅμως δύναμαι νὰ δώσω ὅποιαν δήποτε θέσιν εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν τετραχόρδων τόνους δηλ. νὰ ποικίλω ἢ νὰ γρωματίσω τὸ τετράχορδον ἢ τὰ τετράχορδα, διὰ τοῦτο καταβιβάζω τὸν Πα πρὸς τὸν Νη, ἔστω κατὰ ἡμίτονον τοιούτος τρόπως ἐποίκιλα ἢ ἔχρωμάτισα τὸ τετράχορδον καὶ τώρα ἔται ψάλλω τὴν κλίμακα διέρχομαι διὰ τόνων κεχρωματισμένων καὶ κατὰ μεταπλασιῶν γίνεται Γένος Διατονικὸν Χρωματικόν ἐνταῦθα παραλείπεται ἡ λέξις Διατονικὸν καὶ μένει Γένος Χρωματικὸν πρὸς διάκρισιν.

Ἄλλ' ἀντὶ νὰ καταβιβάσω τὸν Πα πρὸς τὸν Νη δύναμαι νὰ ἀναβιβάσω αὐτὸν πρὸς τὸν Βου, δπως ἀνεβίβασαν σὶ ἀρχαῖς τὸν Πα εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βου πότε ὁ Βου πρόστηγγισε κατ' ἀνάγκην πρὸς τὸν Γα· τὰ ἄκρα τοῦ τετραχόρδου μένουσιν ἀπαρατάλευτα. Οτε τώρα βαδίζω ἐκ τοῦ Νη πρὸς τὸν Γα κατὰ δίτονον καὶ τεταρτημόριον καὶ τεταρτημόριον ἢ καὶ τὰνάπαλιν· τεταρτημόριον καὶ τεταρτημόριον καὶ δίτονον. Καὶ ἐνταῦθα ἐπειδὴ σὶ μεταξὺ τόνοι ἔχρωματισθησαν, ἔχομεν Γένος Διατονικὸν Χρωματικόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς τὸ εἶδος τοῦ Χρωματικοῦ ἐψάλλετο οὐχὶ κατὰ Διαπασῶν, ἀλλὰ κατὰ δύο τετράχορδα ὅμοια πρόστημασμένα, δηλαδὴ συνεζευγμένα καὶ οὐχὶ διεζευγμένα, διὰ τοῦτο δται ψάλλω τώρα τὴν τοιαύτην ἀτελῆ κλίμακα διέρχομαι διὰ τόνων κεχρωματισμένων τῶν δύο τετραχόρδων ἐν ἀρμονίᾳ εὑρισκομένων ἐπιμένως ψάλλω Γένος Διατονικὸν Χρωματικὸν Ἐναρμόνιον (ἡρμοσμένον). Καὶ κατὰ παράλειψιν τῶν ἄλλων μένει Γένος Ἐναρμόνιον πρὸς διάκρισιν. Ἐκ τούτου δῆλον γίνεται ὅτι οὐ μόνον ἔχομεν τὸ Ἐναρμόνιον Γένος ἀλλὰ καὶ τὸ ἔχομεν διττῶς. Ἐπειδὴ τὸ τῶν ἀρχαίων ἐναρμόνιον Γένος εἶχε τεταρτημόριον ἡμεῖς δπου εὑρίσκωμεν αὐτὸς δέον ἵνα ἀνάγωμεν τὸ σχετικὸν μέλος εἰς τὸ ἐναρμόνιον γένος. Καὶ ἐπειδὴ τὸ τῶν ἀρχαίων ἐναρμόνιον γένος εἶχε τὰ δύο τετράχορδα ἡρμοσμένα, ἡμεῖς δπου ἀπάντωμεν τοιούτος τοι πρέπει νὰ τὸ ἀνάγωμεν εἰς τὸ ἐναρμόνιον γένος· ώς ι. χ. ἡ Τρίτος ἡχος, ἡ Τριτωνία τοῦ πλαγίου Τετάρτου, ὡς κατὰ μετάβεστην ἐναρμόνιος Βαρύς καὶ εἴτις ἀλλος.

Ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γίνεται ὅτι ὁ Τρίτος ἥχος ἔκτελεῖται κατὰ τὸ Ἐναρμόνιον γένος, καθόσσον, εἰ καὶ δὲν μεταχειρίζεται τεταρτημόριον (ἐννοεῖται πάντοτε τοῦ μετ' Κονοῖς τόντο) ἀλλὰ τριτημόριον, ὅμως ἡ κλίμαξ αὐτοῦ δύεται κατὰ δύο τετράχορδα ὅμοια ἡρμοσμένα.

Ἐνίστε ὅταν ὁ Τρίτος ἥχος δὲν μεταχειρίζεται τριτημόριον ἢ δύο τετράχορδα ἡρμοσμένα, τότε τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ μεταβάσινει εἰς ἄλλον ἥχον ἢ ἀλλάσσει γένος.

Ο Τρίτος ἥχος ἔχει βάσιν τὸν Γα. Οι ἡμέτεροι Μουσικοὶ διδάσκαλοι παρέλαβον ἐκ τοῦ Τρίτου ἥχου τὸ Ἐναρμόνιον γένος, τῶν δύο ἄλλων γενῶν τοῦ Διατονικοῦ καὶ Χρωματικοῦ σπανίως ἀπαντώντων καὶ μάλιστα τοῦ χρωματικοῦ.

Περὶ τοῦ Τετάρτου ἥχου.

Ο Τέταρτος ἥχος ἔχει βάσιν τὸν Δι καὶ μόνον τὸν Δι πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ πᾶν μέλος εἰς ὅποιον δήποτε γένος καὶ ἀνάγκη ἔχει βάσιν τὸν Δι εἶναι ἥχος Τέταρτος. Ο Τέταρτος ἔκτελεῖται καὶ κατὰ τὰ τρία γένη. Τὰ Χερουβικὰ καὶ Κοινωνικὰ καὶ ὅλα τὰ ἀπηχούμενα διὰ τοῦ «Ἄγια» ἀνήκουσιν εἰς ἥχον Τέταρτον διατονικόν. Τὰ «Ταχὺ προκατάλαβε» καὶ τὰ «Ἀπολυτίκια ἀνήκουσιν εἰς ἥχον Τέταρτον χρωματικόν, καθὼς καὶ τὰ Στιχηραϊκὰ καὶ Παπαδικὰ τοῦ Δευτέρου ἥχου. Ωστε τὸ «Μετὰ μύρων προσελθούσαις» καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἀνήκουσιν εἰς ἥχον Τέταρτον χρωματικόν. Τὸ «Κατεπλάγη Ιωσήφ» ἀνήκει εἰς ἥχον Τέταρτον Ἐναρμόνιον. Καθόσσον δέοντα γνωρίζωμεν ὅτι αἱ τοῦ Ἐναρμονίου γένους κλίμακες ως ἐπὶ τὰ πλεῖστον μεταχειρίζονται κάτωθεν τῆς βάσεως των γένους χρωματικόν. (Ναχαθέντ, Μπουσελίκ, Φεράχ Φεζίλι κ.τ.λ.). Ωστε τὸ «Κατεπλάγη Ιωσήφ» δὲν εἶναι Πλάγιος τοῦ Δευτέρου, ως ἐπιπόλαιος παρατηρητής δύναται νὰ νομίσῃ, ἀλλὰ Τέταρτος Ἐναρμόνιος τοιοῦτον καὶ τὸ Νεκρώσιμον «Ἄγιος ὁ Θεός». Τὰ σύντεμα εἴτε Εἰρυσλογικὰ τοῦ Τετάρτου ἀνήκουσιν εἰς τὸν Δευτέρον διατονικὸν ἥχον. Επίσης Πολυέλεσι, «Ἄξιόν ἐστιν, Δοξολογίᾳ ἡτοι: ἀνήκουσαι εἰς τὸν Λέγετον, φάγκονται μὲν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Τετάρτου, ἀνήκουσιν ὅμως εἰς τὸν Δεύτερον

διατονικόν. Ἐκτὸς τούτων ἔχουεν καὶ ἄνα ἀλλού Τέταρτον μυαγμένον μετὰ τοῦ Πρώτου, σίνοντες Τεταρτοπώτον καὶ τὸν τρίτον μεταχειρίζομεθα εἰς τὸ Στιγμαρικὸν μέλος τοῦ Τετάρτου ἦχου· ως τὸ «Κύριε ἐκέκραξα» τὸ «Πάσα πνοή» καὶ λ. ὅπως ψάλλονται κατὰ τὰς ἑορτάς, ως καὶ τὰ Διεξαστικά «Ορθροῦ ἦν Βαθὺς» καὶ λ. Τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι σύνθετον ἐκ τριῶν ἦχων τοῦ Πρώτου, Δευτέρου καὶ Τετάρτου· ὥστε κυρίως εἶναι Τεταρτοπώτοδεύτερος (Περιατί!), ὥστε αὐτὸς πρέπει νὰ λέγηται Λέγετος, ως μέσος Τέταρτος, καὶ οὐχὶ ὁ διατονικὸς Δεύτερος.

Περὶ τοῦ Πλαγίου Πρώτου ἦχου.

Ἐπειδὴ ὁ Πλάγιος ἔκάστου ἦχου εὑρίσκεται ἐὰν κατέληθωμεν πεντάχροδον ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ κυρίου του, διὰ τοῦτο βάσις τοῦ πλαγίου Πρώτου πρέπει νὰ εἶναι ὁ κάτω Δι. ως τοῦτο φαίνεται εἰς τὸ μέλος τοῦ «ὅτι Αὔτος ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν» τοῦ εἰς τὸν πρῶτον ἦχον ψαλλομένου στιγμοῦ τῶν ἑπερίων «Δεῦτε λασὶ ὑμήσωμεν» εἰς μέλος στιγμαρικού, ὅπότε κατερχόμεθα εἰς τὸν κάτω Δι κατὰ τὸ σφραγαῖκον σύστημα. Καὶ κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λεγόμενα ὁ Δι αὐτὸς μετετέθη εἰς τὸν Πα· ὥστε ὁ Πα εἶναι βάσις τοῦ Πλαγίου Πρώτου κατὰ μετάθεσιν. Καὶ τὰ μὲν Στιγμαρικὰ καὶ Παπαδικὰ ψάλλονται ἀπὸ τοῦ Πα· τὰ δὲ Εἰρμαλογικὰ ἀπὸ τοῦ Κε ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν Πρώτον, τὰ δὲ Εἰρμαλογικὰ τοῦ Πρώτου ἀνήκουσιν εἰς τὸν Πλάγιον τοῦ Πρώτου. (Ο) Πλάγιος τοῦ Πρώτου, ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ τρία Γένη συντήστερον τὸ ἐναρμόνιον, ἐπειτα τὸ διατονικὸν καὶ σπανιώτατον τὸ χρωματικόν. Καὶ ἀσφαλῶς κατέρχομενον μέχρι τοῦ κάτω Δι διατονικῶς ἀνήκει εἰς τὸν Πλάγιον τοῦ Πρώτου διατονικόν ἐπίστης καὶ τὸ χρωματικόν. Άλλο ἐπειδὴ ταῦτα συμπίπτουσι μὲ τὸν διατονικὸν (Τέταρτον) καὶ χρωματικὸν Τέταρτον τῆς κάτω ἀντισωνίας, καὶ διὰ λόγους σὺς ἀνεπτύξαμεν προγρουμένως κατηργήθησαν τὰ δύο γένη τοῦ Πλαγίου Πρώτου: τὸ διατονικὸν εἰς τὸν κάτω Δι καὶ τὸ χρωματικὸν ὅλως. Ο διατονικὸς Πλάγιος τοῦ Πρώτου εὑρηται εἰς τὰ σύντεμα εἴτε Εἰρμαλογικὰ τοῦ Πρώτου, «Ὦστε τὸ «Τοῦ λίθου σφραγισθέντος» καὶ τὸ «Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος δεξιὰ» καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸν Πλάγιον τοῦ Πρώτου διατονικόν.

Περὶ τοῦ Πλαγίου Δευτέρου ἡχου.

Βάσις τοῦ πλαγίου Δευτέρου κυρίως εἶναι ὁ κάτω Κε, καθέτον εὑρίσκεται κατὰ πεντάχρονον κάτωθεν τῆς βάσεως τοῦ κυρίου του, δηλ. τοῦ Δευτέρου στήνες ἔχει βάσιν τὸν Βού. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κάτω Κε δὲν δύναται νὰ εἶναι βάσις ἡχου τινὸς διὰ λόγους οὓς ἀνεπτύξαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐπρεπε νὰ μετατεθῇ, ὅπως μετετέμησαν καὶ ἄλλοι. Καὶ ἐπειδὴ τὴν μικτὴν Μαρτυρίαν τοῦ Κε φύ μετεχειρίζοντο θταν κατέβαινον δύο φθόργους ἀπὸ τοῦ Ντρόψιου ἀπὸ τοῦ Γα, διὰ τοῦτο μετέμηραν τὴν βάσιν τοῦ Πλαγίου Δευτέρου εἰς τὸν Ηα. (Θεωρ. Χρυσάνθ. σελ. 38).

Ωστε ὁ πλάγιος τοῦ Πρώτου ὁ ἔχων βάσιν τὸν κάτω Κε, εἶναι κυρίως πλάγιος τοῦ Δευτέρου διατονικός. Καὶ εἰς τὴν Ἀραβοταρρικὴν Μουσικὴν ἐπειδὴ, ὁ κλάδος αὐτὸς (χρυσεῖνι ἀσηράν). ἔμεινε πρὸς τὸν Πρώτον ἢ τὸν Ηλαγίον Πρώτου, ἀνάγουσιν αὐτὸν εἰς τὸν Ηλαγίον Πρώτου (χρυσεῖνι) καὶ εἶναι κυρίως Μουχαριὲρ ἢ Πρώτος ἀρχῆων ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ Ηα καὶ καταλήγων εἰς τὸν Ηα.

Ημεῖς ἐὰν θέλωμεν νὰ μάθωμεν ποῖος εἶναι ὁ πλάγιος τοῦ Δευτέρου καὶ πῶς ἐκτελεῖται πρόπει νὰ γνωρίζωμεν ὅληγρην Ἀραβοταρρικὴν Μουσικὴν διότι εἰς ἐκείνην ἐτώμησαν τὰ δύο μῆτα τῶν διαφόρων μελῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ διατονικὸς πλάγιος Δευτέρου εἶναι κυρίως τὸ Χρυσεῖνι ἀσηράν ως ἐλέγχοη. Ο δὲ γρωματικὸς πλάγιος τοῦ Δευτέρου εἶναι τὸ Σουζιτήν, μέλος τὸ ὅποιον ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Κε καὶ καταλήγει εἰς τὸν κάτω Κε γρωματικῶς. Ο δὲ ἐναρμόνιος πλάγιος τοῦ Δευτέρου εἶναι τὸ Σέρχου Ταράπ, τὸ ὅποιον καταλήγει εἰς τὸν κάτω Κε, τοῦ κάτω Ζω ἀπέγοντος κατὰ τεταρτημόριον ἀπ' αὐτοῦ εἰς αὐτὸν τὸ μέλος ὑπάρχει Δοξολογία μεταποιηθεῖσα ὑπὸ Νικολάου Πρωτοψάλτου Σμύρνης.

Ωστε τμεῖς ὅταν ψάλλωμεν μάθημά τι εἰς πλάγιον Δευτέρου καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἐὰν μεταβάλωμεν αὐτὸν εἰς Πρώτον, θέντον ψάλλομεν Πρώτον. ἀλλὰ Ηλαγίον τοῦ Δευτέρου διατονικὸν κατὰ μετάμεστον ἐννοεῖται, ὅπως καὶ ὁ γρωματικὸς, λέγομεν δὲ αὐτὸν Πρώτον διὰ τὴν ὁμοιότητα αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνον, διὰ τοῦτο δὲν λέγεται ὁ κλάδος αὐτὸς Οὐσάχ, ως ἔδει, ἀλλὰ Χορασανί ἐπειδὴ ὑπάρχεται εἰς τὸ Λιττάλ. Εν τούτῳ τῷ διατονικῷ ἐὰν θελήσω νὰ μεταχειρίσθω καὶ τὸν Βού ἐναρμόνιον, δηλ. νὰ ἀπέχῃ

ὁ Βου ἀπὸ τοῦ Πα κατὰ τεταρτημόριον, πότε φάλλω ιλάριον τοῦ Δευτέρου ἐναρμόνιον καταλήγοντα ἐννοεῖται εἰς τὸν Πα. Καὶ εἶναι αὐτὸς τοῦτο τὸ Σέφκου Ταράπ εύρισκόμενον ἐκεῖ κατὰ μετάθεσιν καὶ λεγόμενον τώρα Κιγουρδό.

Οἱ ἡμέτεροι Μουσικοῦδάσκαλοι ἐκ τῶν τριῶν γεγῶν τοῦ Ηλαγίου Δευτέρου ἔφύλαξαν διὰ τὴν ἄγιαν ἡμέραν Ἐκκλησίαν τὸ χρωματικὸν διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ τὸ μελιχρόν αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν Στιχηραρικὰ καὶ Παπαδικὰ μέλη τοῦ Πλαγίου Δευτέρου ἐκτελεοῦνται εἰς Ηλάριον Δευτέρου ἀπὸ τοῦ Πα κατὰ μετάθεσιν ὡς εἴρηται. Τὰ δὲ σύντομα εἴτε Εἰρμολογικὰ ἀνήκουσιν εἰς τὸν Δεύτερον χρωματικὸν ὡς ἔχοντα βάσιν καὶ κατάληξιν τὸν Βου. Τὰ δὲ σύντομα τοῦ Πλαγίου Δευτέρου ἐδανείσθησαν εἰς τὸν Δεύτερον, ὡς εἴρηται. Τὰ ἀλληλεγγύως ταῦτα δύνεια καὶ αἱ ποικιλίαι ὠρίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Μουσικοῦδασκάλων ὅπως μή ἐπέργηται κόρος εἰς τὰ ὅτα τῶν ἀκρωμένων.—Τὸ «Κατεπλάγη Ιωσήφ» καὶ τὸ Νεκρώσιμον «Ἄγιος ὁ Θεός» ἀνήκουσιν εἰς τὸν Τέταρτον ἐναρμόνιον, ὡς ἐλέγθη.

Ἐπειδὴ τινὰ τοῦ Δευτέρου ὡς ἡ σύντομος Δοξολογία λ. γ. ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν Ηλάριον Δευτέρου, ὁ μὲν Ηλάριος Δευτέρου κρατεῖ βάσιν καὶ κατάληξιν τὸν Δι, ἐνῷ ὁ Δεύτερος τὸν Πα. Καὶ ἐκεῖνος μὲν φάλλεται σκληρότερον ὡς πλησιάζων πρὸς τὸν Τέταρτον ἐναρμόνιον, οὗτος δὲ μαλακώτερον, ὁ Δεύτερος. Άμφοτεροι ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ηλάριον τοῦ Δευτέρου.

Περὶ τοῦ Βαρέος ἥχου.

Οἱ Βαρὺς κυρίως ἐπρεπε νὰ λέγηται Πλάριος τοῦ Τρίτου κατὰ τὴν λογικὴν σειρὰν τῆς ὄνομασίας τῶν ἥχων. Ἀλλὰ καθὰ λέγουσιν, (Θεωρ. Χρυσάνθου σελ. 162) ἐπινοήσας ὁ Ἐρμῆς τὴν λύραν ἐπτάχορδον, ἐδίδαξε καὶ φιόγγους ἐπτὰ καὶ ἥχους ἐπτά· βαρύτατος δὲ τῶν ἐπτὰ φιόγγων ἦτον ὁ Ζω· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἥχος ὅστις εἶχεν "Ισον τὸν Ζω, ὄνομάσθη, Βαρὺς ἥχος." Πάτερος ὁ Ημιθαγόρας καὶ οἱ μετ' αὐτὸν αὐξήσαντες εἰς δικτὼ τὰς χορδὰς καὶ τοὺς φιόγγους καὶ τοὺς ἥχους, δὲν τῆλησαν νὰ ἀλλάξωσι τὸ ὄνομα τοῦ Βαρύος ἥχου, διὰ νὰ μή τη μονηθῇ παντάπασιν ἡ ἀρχαιότερος λύρα.

Οἱ Βαρὺς ἐκτελεῖται διατονικῶς καὶ ἐναρμονίως. Οἱ αιτονικὸι Βαρύοι ἔχει βάσιν τὸν Ζω διατονικὸν ὅστις δὲν ἀπέγει.

ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ Τρίτου τεσσαράκοντα τμήματα κατὰ τὸν διατονικὸν Βαρὺν ἐκτελοῦνται τὰ Παπαδικὰ μέλη, Δοξολογίαι ἀργαὶ καὶ σύντομοι, οἱ Μακαρισμοὶ καὶ τὸ Ἀπολυτίχιον κατὰ τὴν Εἰσόδου χτλ. Ὁ ἐναρμόνιος Βαρὺς μόνον τὸν ἐναρμόνιον Ζω ἔπειτε νὰ ἔχῃ βάσιν καὶ αὐτὸς ἔπειτε νὰ λέγηται κυρίως Ηλάγιος τοῦ Τρίτου ἀλλ ἐπειδὴ δὲν ἀπέχει τεσσαράκοντα τμήματα, ἀλλὰ τεσσαράκοντα καὶ ἔν, διὰ τοῦτο χάριν ἀκριβεῖας διοικᾶται Βαρὺς ἐναρμόνιος καὶ σύχι Πλάγιος τοῦ Τρίτου. Οἱ ἀρχαιότεροι Μουσικοδιδάσκαλοι θέλουντες νὰ τηρήσωσι σταθερὰν τὴν θέσιν τοῦ Βαρέος διατονικοῦ, μετέθηκαν καὶ αὐτὸν τὸν ἐναρμόνιον Ζω εἰς τὸν Γα· διὰ τοῦτο ὁ ἐναρμόνιος Βαρὺς ἔχει βάσιν τὸν Γα ὅπως καὶ ὁ Τρίτος. "Ολα τὰ Στιχηραρικὰ καὶ ἀργὰ καὶ σύντομα, καθὼς καὶ τὸ Εἰρυθιογικὰ καὶ ἀργὰ καὶ σύντομα, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λεγούμενων, ἐκτελοῦνται ἐναρμονίως. Διαχρένται δὲ ὁ ἐναρμόνιος Βαρὺς ἀπὸ τοῦ Τρίτου ἐκ τοῦ διασόρου εἰδούς τοῦ μέλους καὶ ἐκ τῶν ἀτελῶν κατατίκεων. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐμελοποιήθησάν τινα, ἀνήκοντα εἰς Στιχηραρικὸν μέλος, διατονικῶς· ως «Μήτηρ μὲν ἐγριώσθη», «Ἴσσον σκοτία καὶ πρωΐ», «Μή τῆς σμερδᾶς» καὶ εἰτι ἀλλο. Ἐπίστρις ἐμελοποιήθησαν εἰς ἐναρμόνιον γένος τινὰ κατὰ θέσιν καὶ σύχι κατὰ μετάθεσιν, όπλη. Βάσιν ἔχοντα τὸν ἐναρμόνιον Ζω, εἰσι, Δοξολογία Χουρμουζίου. "Αἴσιν ἔστι καὶ εἴ τι ἀλλο.

"Ωστε ὁ Βαρὺς ἐναρμόνιος ἔχει βάσιν τὸν Γα κατὰ μετάθεσιν. "Οπως δέκαι οἱ ἥχοι σύτῳ καὶ ὁ Βαρὺς ἐκτελεῖται διατονικῶς, χρωματικῶς καὶ ἐναρμονίως. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Διατονικοῦ καὶ Ἐναρμονίου Βαρέος ἐλέγθησαν τὰ δέοντα. Ἀλλὰ περὶ τοῦ Χρωματικοῦ Βαρέος διὰ νὰ ἔχωμεν γνῶσιν, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν διλίγητην Ἀραβοτουρκικὴν Μουσικὴν, διότι εἰς ἐκείνην ἐτύθη ὁ Χρωματικὸς Βαρὺς καὶ εἶναι τὸ μακάμι τὸ λεγόμενον Ἐβίτζαρα, ἥτοι Πλάγιος Δευτέρου ἀπὸ τοῦ Ζω· (Βλέπε Μελίσσας σελ. 436). Εἶναι κλάδος δοτικής σπανιώτατα ἀπαντᾶ εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα. Ἐπίστρις τὸ: «'Ἴσσον σκοτία καὶ πρωΐ» τὸ μελοποιηθὲν εἰς διατονικὸν Βαρὺν ὑπὸ Γ. Ραϊδεστρηνοῦ, ἀρχεται μὲ Βαρύν χρωματικὸν (Ἐβίτζαρα). Τὸ δὲ Σέφρου-Ἐβσᾶ εἶναι αὐτὸς ὁ Ἐναρμόνιος Βαρὺς δοτικὸς ἀπὸ τοῦ Γα· αἱ ἐπάνω μεταχειρίζεται κλίμακα χρωματική· ωστε εἶναι Βαρὺς ἐναρμόνιος μικτός. "Ομοιάζει δὲ πρὸς τὸ Σουζινάκι μὲ

τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ Σουζινάκι κατέρχεται μέχρι τοῦ Νη καὶ χρωματικῶς καὶ γίνεται Πλάγιος Τετάρτου χρωματικός. ἐνῷ τὸ Σέφκ-συ-Έρτζ ὃν κατέρχεται χρωματικῶς.

Περὶ τοῦ Πλαγίου Τετάρτου ἥχου.

Ο Πλάγιος Τετάρτου ἔχει βάσιν τὸν Νη καὶ μόνον τὸν Νη πρέπει νὰ ἔχῃ. Περὶ τοῦ φθόγγου Νη πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὰ ἔξτις: Εἰπομέν εἰν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἡ συσικωτέσσα κλίμακ ἐν τῷ λάρυγγι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ κλίμακ τοῦ διατονικοῦ Πλαγίου Τετάρτου ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Νη καὶ ταύτην ἔχουσιν ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον τῆς Μουσικῆς αὐτῶν εἰ "Αραβες καὶ Τσορκοι: Ράστ τὴν αὐτὴν κλίμακα, βαρυτέραν δμως διὰ λέγους κλίματολογικούς, ἔχουσιν εἰ Εύρωπαις ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον τῆς ἑαυτῶν Μουσικῆς. Ν τὸ ματζόρε. "Αρα καὶ ἡμεῖς ἐπρεπε τὸν Πλάγιον Τετάρτου νὰ ἔχωμεν ὡς Πρῶτον. 'Αλλ' ἐπειδή εἰ ἀργαῖς Μουσικοδιδάσκαλοι λεπτολογοῦντες ἀπεφάνθησαν ὅτι ὁ Νη δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀκέμη φθόγγος ὡς μὴ λέγων ὅποσον μέρος τῆς δλῆς χορδῆς ἐλήφθη διὰ τὴν ἔξαγγελίαν αὐτοῦ, διὰ τοῦτο πρῶτον φθόγγον τῆς κλίμακος παρεδέχθησαν τὸν Πα, διότι αὐτὸς λέγει ὅποσον μέρος τῆς δλῆς χορδῆς ἐλήφθη διὰ τοῦτο καὶ ἦγος ὅστις ἔχει βάσιν τὸν πρῶτον φθόγγον τῆς κλίμακος ὀνομάσθη Πρῶτος. 'Αλλ' ἀρσοῦ ἐκανονίσθησαν αἱ διάφορει θέτεις τῶν φθόγγων μέχρι τοῦ Δι: επὶ τῆς χορδῆς καὶ ἦδη ἔρχονται νὰ καταβαίνωσι καὶ κάτωθεν τοῦ Πα, τότε ὁ Νη ὀνομάσθη φθόγγος ὡς φθέγγων ἦδη ὅποσον μέρος τῆς δλῆς χορδῆς ἐλήφθη πρὸς ἔξαγγελίαν αὐτοῦ. "Ωστε τώρα ὁ Νη φθόγγος εἶναι βάσις τοῦ Πλαγίου Τετάρτου.

Ο Πλάγιος Τετάρτου ἔκτελεῖται καὶ κατὰ τὰ τρία γένη: τὸ Διατονικὸν, τὸ Χρωματικὸν καὶ τὸ Έναρμόνιον. Καὶ κατὰ μὲν τὸ Διατονικὸν γένος φάλλονται τὰ Στιχηραρικά, τὰ Παπαδικά καὶ τίνα τὸν τοῦ Ειρμολογικοῦ μέλους.

Τὸ Χρωματικὸν γένος ἐν αὐτῷ δὲν κατέχει ἔκτεταμένον ἔδαφος. Δεξιόλογίαι τινὲς μόνοι (Σουζινάκι) καὶ γραμμαὶ χρωματικαὶ ἐν τοῖς διαφοροῖς μαθήμασι. Τὸ ἐναρμόνιον γένος ἐν τῷ Πλαγίῳ Τετάρτῳ ἔκτελεῖται διττῶς πρῶτον ὅταν μεταχειρίζηται τὴν Διαπασῶν ἐκ τοῦ Νη καὶ θέλει τὸν Βου πλησίον τοῦ Πα τεταρτημοριαίως. (Ναγκαβέντ) καὶ δεύτερον ὅταν

μεταχειρίζεται εἰς τινα μέλη δύο πετράγορδα ἡμερομένα καὶ τὸ ὅπερν ἡμετές γνωρίζουμεν ὑπὸ τὸ ὄντος Τριφωνία. Όστε τὸ «Ιδού ἐΝυμφίος ἔρχεται» καὶ τὰ παραπλήσια, ὅπως καὶ πολλὰ Εἰρμόστοικα ἀνήκουσιν εἰς Ηλάγιον Τετάρτου ἐναρμόνιον. Τὸ μέλος τοῦ Ἀποστόλου, τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν Εἰρηνικῶν τῶν Ἐκδωνήσεων καὶ τῶν τούτοις ἁμαίνων, τὸ παραβαλλόμενον πρὸς τὸν Κορινθὸν τοῦ ἀρχαίου δράματος δύναται νὰ ὑπαγῇ εἰς τὸν Τέταρτον Ἐναρμονιον (Νισαμπόν) ὅστις καὶ πληριαρχεῖ περισσότερον πρὸς τὸ Ἐναρμόνιον Γένος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ ὅπερ (Νισαμπόν) μέλος εἶναι λείψανον ἔκεινου.

Συμπληρωματικά.

·**Ηχος Πρώτος.** Τὰ Συγχρασικά καὶ Παπαδικά τοῦ Πρώτου ἥχου εἶναι ἥχος Πρώτος. Τὰ δὲ Εἰρμόστοικα ἀπαντα ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ηλάγιον Πρώτου.

·**Ηχος Δεύτερος.** Ἐναρμόνιος Δεύτερος εἶναι ὁ λεγόμενος Φθειρικὸς Λέγετος δῆλος τὸ Μουσταάρ.

·**Ηχος Ηλάγιος Τετάρτου.** Η Τριφωνία τοῦ Ηλαγίου Τετάρτου ἔχει βάσιν τὸν Γα ὅστις φθέγγεται πάλιν ως Ντ.

Εἰδήσεις τενές.

·Εκ τινος παλαιοῦ κυριογράφου.

—Τι ἔστιν ἥχος;

—**Ηχός** ἔστι τὸ ἐκ ζωτικῆς φύσεως ἐκρυστιλὲν καὶ ἀκροστήλεν παρὰ πολλῶν, ἥγουν τὴν ἐκκρεούσιμην, ὃς ὑπὸ φυτιστοῦ δραγάνου, ὑπὸ τοῦ θύρακος καὶ τῶν ρινῶν φωνή.

—Τι ἔστιν φωνή καὶ πῶς ἐτυμολογεῖται;

—Φωνή ἔστιν ἀπήχημα τεθησαυρισμένου πνεύματος, διά τινος ἀρμονίας ἐξαγορέντος καὶ ἀστηρίας προσδεεμένου· φωνή δὲ ἐτυμολογεῖται διὰ τὸ φῶς εἶναι νοός· ἢ γάρ ὁ νοῦς γεννήσει, ταῦτα εἰς φῶς· ἐξάγει· ἔστι δὲ τὴν φωνήν πνεῦμα· πνεῦμα καὶ τὴν ἔμμελος φωνήν, πνεῦμα καὶ τὴν ἐκτὸς μέλους φωνήν.

Καὶ ἄλλως.

— Φωνὴ λέγεται διὰ τὸ φῶς εἶναι νοῦς (νοῦς), ἡ γὰρ ὁ νοῦς νοεῖ, ταῦτα ἡ φωνὴ εἰς φῶς ἔξαγει· ἢ διὰ τὸ ἐν ταῖς φωναῖς ἔχειν τὸ εἶναι φωνὴ γάρ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐν ἡμῖν τεθησαυρίσμένου πνεύματος διά τινος ἀρτηρίας προσθέσμενου.

— Τί εστι Παπαδίκη;

— Μουσικὴ τέχνη. Τὸ τῆς Παπαδίκης βιβλίον οὐ σώζεται ὅτι ἐκάη ὑπὸ ἀσεβῶν Βατιλέως, πρὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Βασιλέως, καὶ ἡ μουσική, καὶ ἄλλα πάμπολα τὰ κρείττονα βιβλία, διὰ τούτο ἐστερήθησαν ἀπαντεῖς τὸ τῆς παπαδίκης βιβλίον τῆς μουσικῆς λέγω, καὶ μὴ δυναμένων τῶν ἀνθρώπων ἐτέρως πώς ὑπερεῖ τὸν Θεόν, ὅτι ἐξέκλιναν περισσοτέρως εἰς τύμπανα καὶ αὐλοὺς καὶ κιθάρας καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν εἰς ἀπαντα τὰ παιγνίδια (ἔργανα), καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ εἰσῆγοντο. ἐκάθισαν εἰς ἄγιοις ὁ τε Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, καὶ πρὸ τούτου ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης, καὶ ὁ ἄγιος Κοσμᾶς ὁ ποιητής, καὶ ἐποίησαν τόνους καὶ σημάδια, πρὸς ἀνάμνησιν καὶ δόξαν Θεοῦ καὶ ἐκκλησιασμοῦ, καὶ τοῦ φιεργαμένου μέλους ἥγουν τοῦ δρυγάνου, τριπλοκον κατατκευάσαντες προσφοδίαν.

Πρῶτον μὲν τὴν τοῦ νοοῦ μελουργίαν. Δεύτερον δὲ τὴν τοῦ τόνου σημείωσιν γνωριζόμενοι τοῖς μαθητευομένοις, κἀκεῖνοις ἀκολουθεῖν καὶ φθέγγειν. Τρίτον δὲ τὴν χειρονομίαν προσέθεντο καλλιεργεῖν· τὰ τρία μὲν οὖν, πρῶτον ὁ νοῦς γεννᾷ, θώραξ ἐκπέμπει, χείρ δὲ σημειοῦται καὶ ἀκολουθεῖ.

ΤΕΛΟΣ

ΚΑΙ ΤΩ ΘΕΩ ΔΟΞΑ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΟΥ

"Ἐν Ἀγρος τῆς χρονίας τῆς Μουσικῆς Ἐκκλησιαστικῆς
Μουσικῆς.

Ἀπό θεοῦ Μέλος της Μουσικῆς Ἐκκλησιαστικῆς.

Συμπέρασμα ἐμφύεθης μελέτης καὶ βαθείας
παρατηρήσεως ἐπὶ τῶν θηρῶν.

Τιμάται:

Δραγμῆς γρυπῆς ἡμισέλας.

Ανατέπωσις ἢ ἀναδημοδίευσις δὲν ἔπιπεται.